

AKTIVNOSTI NA OČUVANJU BAŠTINE RIJEČKOG TORPEDA OD 1993. DO 2003. I PLANOVI ZA BUDUĆNOST

Miljenko Smokvina, dipl. oec., samostalni istraživač
Rijeka, Hrvatska

Brojne su okolnosti dovele do toga da na početku 21. stoljeća grad Rijeka ima značajnije mjesto na karti svjetskog industrijskog naslijeđa nego na međunarodnoj gospodarskoj sceni. U svojoj burnoj prošlosti doživljavao je brojne uspone i padove, sa životom grada tijesno je povezano i gospodarstvo pa se sudbina grada na Rječini može pratiti još od antičkih vremena po prometu, lučkoj djelatnosti i po nizu raznolikih proizvodnja koje su se u raznim oblicima zadržale do danas.

Rijeka svoj poseban uspon doživljava u doba industrijske revolucije. Tome su pogodovale za nju povoljne geopolitičke prilike, vitalno riječko gospodarstvo izvrsno se uklopilo u takva zbivanja.

Industrijalizacija Rijeke te prihvaćanje najmodernijih tehnologija onoga doba, ponajprije upotreba parnog stroja, tu se dogodila s najmanjim vremenskim odmakom od njezina početka u Engleskoj.

Prva velika riječka manufaktura, Rafinerija šećera, nastala je u to doba, pa ako i nije od svog početka u svoju proizvodnju uključila tehnologiju novoga doba, svojom je veličinom i značenjem za cijelo Carstvo bila poticaj i dokaz da se u Rijeci mogu realizirati veliki gospodarski projekti i da riječki poduzetnici mogu započeti poslove koji više nisu samo lokalne važnosti. Danas je baština riječke *Šećerane* te njezine kasnije sljednice *Duhanjere*, jedan od najvrednijih povijesnih tragova riječkoga gospodarskog uspona i uspjeha. Objekti koji su ostali sačuvani do današnjih dana pravi su svjedoci ondašnjeg života Rijeke. Vrijednu arhitekturu i opremu unutarnjih prostora još i možemo sačuvati za buduće naraštaje, ali ono što je najvažnije u nekome manufakturnom i industrijskom pogonu, kao što je naša riječka *Šećerana*, a to su strojevi, uređaji, tehnologija, opisi proizvodnje i naravno sami proizvodi, na žalost, nije sačuvano. Najčešće su u nas sačuvane samo zgrade pa preostala arhitektura napuštenih industrija postaje jedini materijalni trag nekada slavni i velikih pogona. Industrijska baština sastoji se od brojnih slojeva povijesnog sjećanja, ona se na razne načine mora sagledati i očuvati da bi mogla prenijeti svoju cjelovitu povijesnu poruku.

Riječka je *Šećerana* bila nadahnuće i poticaj za kasniji razvoj niza industrija. Spomenut ćemo samo najznačajnije – neke se gotovo nestale iz povijesnog pamćenja, a neke su doživjele i suvremeno doba, da bi tada nestale.

Miljenko Smokvina

**Prijedlog
PONOVOG FORMIRANJA
MUZEJSKE ZBIRKE TORPEDA
U RIJECI**

Rijeka, kolovoz 1993.

Riječka tvornica papira značajna je riječka industrija nastala početkom 19. stoljeća, u doba gašenja *Šećerane*. Svojim je slavnim gospodarskim životom, obilježenim brojnim priznanjima, nagradama i medaljama za svoje izvrsne proizvode, obilježila cijelu jednu gradsku epohu i bitno utjecala na brojne generacije ljudi koji su u njoj radili. U naše je doba, u zadnjih desetak godina, zaustavila svoje strojeve i zatvorila svoja vrata. Svjedoci smo nestajanja jednog doba; možda će nas nadolazeće generacije pitati zašto se to dogodilo i kakva je bila naša uloga u tome. Pa ako i nismo uspjeli sačuvati njezine pogone na životu, treba se upitati jesmo li sačuvali ono najvažnije da se ne zaboravi njezin život i ono što nam je značila.

Od jedne druge tvornice, riječke Tvornice kemijskih proizvoda, nije ostalo gotovo ništa. Nastala sredinom 19. stoljeća, najmodernija tvornica svoga doba nestala je sredinom 20. stoljeća i gotovo da je se nitko više i ne sjeća. Tek su fragmenti nekih zgrada i pogona ostali u perimetru današnjeg *3. maja*. O čuvanju baštine te značajne tvornice danas gotovo nema spomena.

Navedimo još nekoliko zanatskih, manufakturnih i industrijskih pogona u Rijeci koji su bili značajni u razvoju grada, a danas za njih znaju tek neki povjesničari i istraživači industrijske baštine. Brodogradnja drvenih brodova nije u nas ostavila gotovo nikakav materijalni trag, a bila je jedna od najrazvijenijih na Mediteranu, najjača na Jadranu. Opremanje brodova jedrima i konopima bila je značajna aktivnost u našim krajevima, danas to spominjemo tek kao davnu prošlost. Među drugim industrijama, isticala se i obrada kože, proizvodnja svijeća, ljuštenje riže i proizvodnja škroba, industrija čokolade, proizvodnja likera.

U Rijeci je do našeg vremena svojom gospodarskom aktivnosti došla i u naše doba se ugasila tvornica *Torpedo*. Tvornica slavne prošlosti, dinamičnoga gospodarskog života, tvornica koja je na više načina obilježila život grada i na svoj način postala njegov simbol. Proizvod koji je izvorno nastao u Rijeci, proizvod sa svjetskim primatom, proizvod koji je većim dijelom izgradio modernu Rijeku, a to je torpedo, danas postaje samo povijesni industrijski artefakt koji nas izaziva da ga najbolje iskoristimo i da njegov povijesni *impact* pretvorimo u nov razvoj i napredak.

Može li Rijeka budućnosti postati *torpedo city*, jesmo li mi Riječani svjesni toga i znači li nam išta da najmoderniji prozor u svjetsko okruženje, Internet, termin torpedo navodi na više od tri milijuna *siteova*. U najvećem broju slučajeva to je tek simbol, a ne materijalni oblik našega riječkog izuma torpeda, to je najčešće upotreba pojma i smisla vezana uz dinamiku, napredak, uspjeh, aktivan odnos prema životu, pojam svega onoga što pokreće i donosi rezultate.

Baština riječkog torpeda je višeslojna. Njezina analiza i vrednovanje postavlja velike zadatke pred nas, povijesna prilika da se to iskoristi ne smije se propustiti. Pa kad se već dogodilo da je njegova proizvodnja prestala, baština riječkoga torpeda trebala bi se svakako sačuvati.

U sto pedeset godina postojanja tvornice *Torpedo* u Rijeci možda nikada kao danas nije bilo toliko svijesti o njezinu povijesnom značenju za ovaj grad i svijet.

S izložbe u povodu 140. obljetnice
tvornice torpeda u Rijeci

Najvjerojatniji je uzrok tome njezino gašenje i stečaj. Riječka tvornica torpeda je tijekom svojeg života doživjela brojne uspone i padove. U dosadašnjoj povijesti ovo nije njezin prvi stečaj, ali do sada je s manje ili više uspjeha, kao feniks, ponovno oživljavala i produžavala svoju industrijsku aktivnost, na svoju čast i na ponos svoga grada. Svoje najslavnije dane riječka je tvornica torpeda imala dok su se tu kao glavni proizvod izrađivala torpeda. Kada je proizvodnja torpeda sredinom 1960-ih godina napuštena, tvornica je nekoliko puta tražila svoje mjesto na tržištu s različitim proizvodima. Na žalost, konačni je rezultat stečaj u završnoj fazi. Brojne tvornice torpeda širom svijeta doživjele su sličnu sudbinu pa se život riječke tvornice podudara s događanjima u nizu metaloprerađivačkih industrija u najrazvijenijim zemljama svijeta, posebno u zemljama u tranziciji nakon 1990-ih godina.

Artikulirano zanimanje za očuvanje industrijske baštine riječkog torpeda započelo je 1993. godine kada je obilježena 140. obljetnica početka rada tvornice koja je 1853. svoj život započela kao ljevaonica metala. Poslije se razvila u tvornicu brodskih parnih strojeva i u brodogradilište prvih parnih željeznih brodova, da bi svoj gospodarski vrhunac doživjela u izumu i proizvodnji torpeda. Torpeda su se u Rijeci proizvodila do sredine 1960-ih godina; tada se tvornica preusmjerila na druge metaloprerađivačke programe koji su uz manji ili veći uspjeh održani do njezina konačnoga gašenja u naše doba.

Arhiv tvornice torpeda u lansirnoj stanici 1993.

Tada je postavljena prigodna izložba o povijesti tvornice i torpeda. Inicijatori obilježavanja obljetnice i postavljanja izložbe bili su rukovodstvo tvornice *Torpedo* i Grada Rijeke. Prvi pismeni prijedlog za obilježavanje godišnjice osnivanja tvornice *Torpedo*, na desetak stranica, sa slikama, upućen je 16. siječnja 1992. *Torpedu* i Gradu Rijeci (autor prijedloga Miljenko Smokvina). Proslava slavne obljetnice bila je jedan od pokušaja da se u nju udahne nov život i pokuša je se spasiti od propasti. Stečaj tvornice tada je već započeo, nada za oživljavanje proizvodnje još je postojala, ali i uz brojne napore te nekoliko gotovo uspješnih pokušaja, nije se moglo pokrenuti cjelokupni tvornički sustav i spriječiti sigurnu propast. Obilježavanje 140. obljetnice okupilo je brojne poslovne partnere iz cijele Hrvatske i iz svijeta. Bila je to prigoda da se pokaže što je tvornica jednom činila uz najveće uspjehe, i da postoji mogućnost da se to obnovi.

Izložba postavljena u riječkome Malom salonu (autor izložbe Miljenko Smokvina, suradnici Irvin Lukežić, Zdravka Alić i Veronika Erceg) ponovno je u lipnju 1993. godine na jednome mjestu uspjela izložiti originalne povijesne eksponate, originalna torpeda i torpednu opremu proizvedenu u Rijeci od 1868. do 1900-ih godina. Eksponati su za izložbu dopremljeni iz Pomorskog muzeja HRM u Splitu, a u Split su stigli iz Rijeke, iz riječkoga Muzeja torpeda u sklopu tvornice koja je nakon prestanka proizvodnje torpeda, oko 1966., svoj povijesni Muzej torpeda zatvorila, a eksponate razdijelila. Ne znamo točno koliko je u Rijeci bilo izloženih eksponata starih torpeda, nema o tome nikakve evidencije ni ostale građe, niti znamo kome je to podijeljeno i kako je sačuvano. U splitskom Pomorskome muzeju dio eksponata i arhivske građe, koji je stigao iz Rijeke, sačuvan je i izložen te je 1993. godine posuđen za riječku izložbu, uz ljubaznu pomoć pomoćnika ravnatelja muzeja Gorana Cipre.

Izložba je izazvala veliko zanimanje Riječana. Na otvorenju se od mnoštva ljudi nije moglo ući u Mali salon, a dok je bila otvorena, stalno je bila posjećena. Riječani su pokazali da ih zanima povijest njihove slavne tvornice, da žele vidjeti originalne eksponate povijesnih torpeda koji su otišli iz Rijeke te da je čuvanje torpedne baštine prisutno u njihovoj svijesti.

Na otvorenju izložbe, tijekom prigodnih govora, iznesena je ideja da se ostaci lansirne rampe za testiranje torpeda u sklopu tvornice ponovno pretvore u nov obnovljeni muzej riječkog torpeda i da za realizaciju tog prijedloga treba osnovati neko tijelo koje će se o tome brinuti. Kao podrška ideji obnove muzeja torpeda, već u kolovozu 1993. godine sastavljen je na dvadesetak stranica prijedlog *Ponovnog formiranja muzejske zbirke torpeda u Rijeci* (autor Miljenko Smokvina). Ta je publikacija (elaborat) do danas stalno sustavno dopunjavana najnovijim podacima koji su potkrepljivali ideju o osnivanju zbirke torpeda. Elaborat je umnožen u stotinjak primjeraka u devet različitih, svaki put nadopunjenih izdanja. Podijeljen je na raznim razinama u Gradu Rijeci, Primorsko-goranskoj županiji, Ministarstvu kulture Republike Hrvatske te mnogim drugima koji su zainteresirani za povijest riječkog torpeda i ponovno osnivanje muzeja torpeda u Rijeci.

Sve su te aktivnosti pridonijele da je u prostorima tvornice *Torpedo* 18. srpnja 1998., uz prisutnost brojnih riječkih kulturnih djelatnika, predstavnika Grada Rijeke te rukovodstva tvornice, osnovan Odbor za obnovu zbirke torpeda u Rijeci. Za predsjednika je izabran Miljenko Smokvina, a Upravno vijeće Muzeja grada Rijeke potvrdilo ga je na svojoj sjednici 24. ožujka 1999. za predsjednika Inicijativnog odbora dislocirane zbirke torpeda u Rijeci.

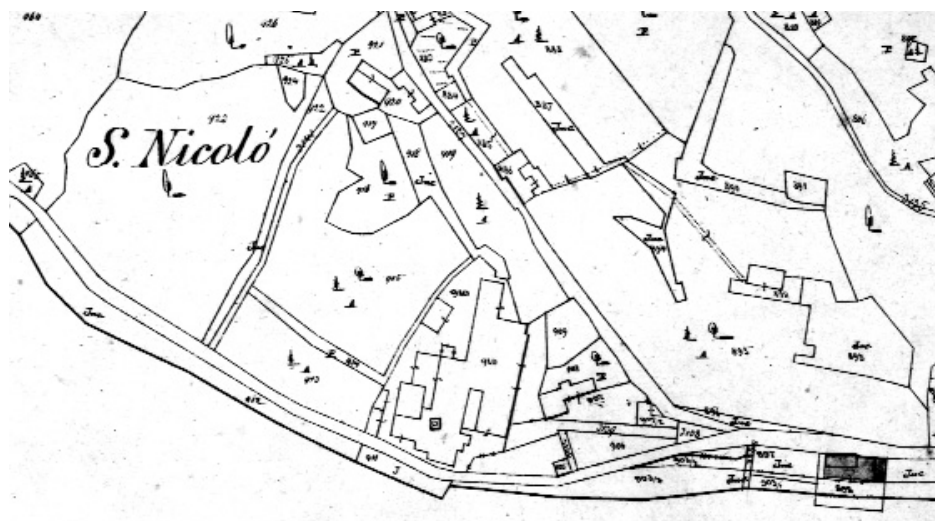
U sklopu riječke tvornice do 1960-ih je godina postojao Muzej torpeda pa je kao početak akcije izražena namjera vraćanja na prijašnje stanje, tj. njegova obnova. Odbor za obnovu zbirke torpeda odmah je započeo akcije vezane za registraciju lansirne rampe kao spomenika kulture pa je u tom smislu upućen prijedlog Riječkome konzervatorskom odjelu da se lansirna rampa registrira kao spomenik kulture. U tom pogledu prikupljena je opsežna povijesna građa o lokaciji i značenju torpedne lansirne rampe pa je na osnovi toga prijedloga Ministarstvo kulture Republike Hrvatske donijelo rješenje 16. ožujka 2000. da se ...”stavlja pod preventivnu zaštitu lansirna stanica torpeda u sklopu tvornice «Torpedo» u Rijeci ... te da upisuje u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, na Listu preventivno zaštićenih dobara.... s rokom do 16. 3. 2003. godine”... Nakon toga roka trebalo je obnoviti registraciju te provesti predradnje da se lansirna rampa stavi na listu trajno zaštićenih dobara (sada se na tome radi u Konzervatorskom odjelu u Rijeci).

Odbor za obnovu muzeja torpeda u suradnji s Državnim arhivom u Rijeci te Odjelom gradske uprave za kulturu Grada Rijeke, nakon dužih dogovora i priprema premjestio je 2001. godine dio povijesne arhivske građe vezane za proizvodnju torpeda iz prostora tvornice u spremišta riječkoga Državnog arhiva gdje su djelatnici arhiva, pod stručnim vodstvom Jadranke Bakrač, tu građu obradili, katalogizirali te sastavili njezin inventarski vodič.

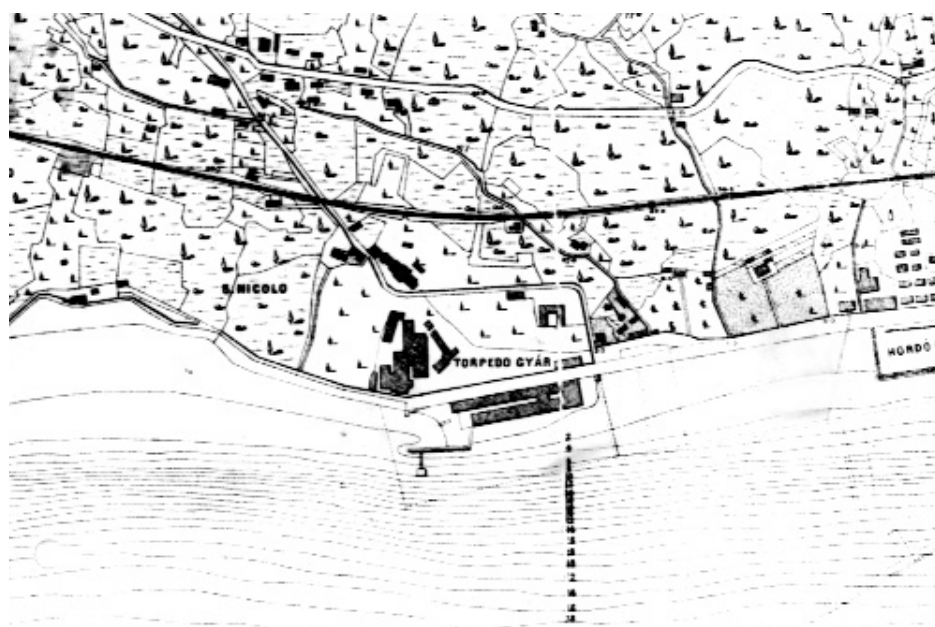
Za očuvanje arhivske građe iz doba proizvodnje torpeda 1930. – 1960., najveće zasluge pripadaju dugogodišnjem djelatniku tvornice *Torpedo* Claudiju Severu koji je u doba kada je tvornica prestala proizvoditi torpeda, tu građu spremio u prostore napuštene lansirne rampe. Mali i najvredniji dio te građe bio je izložen na izložbi u povodu 140. obljetnice tvornice.

Kada se već spominje arhivska građa tvornice *Torpedo*, dio preostale arhivske građe vezan za projektni ured i dizelsku motornu proizvodnju 2004. godine je na inicijativu tvornice *Torpedo* u stečaju te Odjela gradske uprave za kulturu, a u organizaciji udruge *Pro torpedo* (udruge koje je nastavila akcije Odbora za obnovu zbirke torpeda) premještena u prostore udruge (u zgradi IVEX-a, Delta 5) da bi u budućnosti ta građa bila pravilno i stručno obrađena i pohranjena.

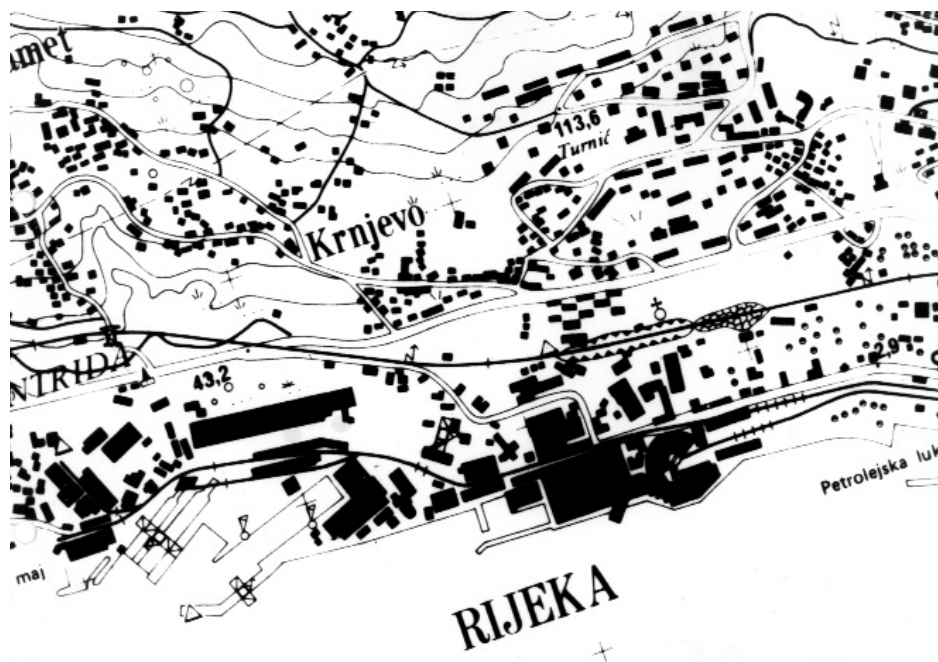
Svijest o značenju riječke baštine narasla je i nakon niza izložaba o riječkoj arhitekturi Muzeja moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci. Riječka gradska uprava te Ministarstvo kulture Republike Hrvatske podržavaju ideju o očuvanju baštine riječkog torpeda. Odbor za obnovu zbirke torpeda, koji je bio stalni promotor ideje očuvanja baštine riječke industrije torpeda, prerastao je nakon

Lokacija Ljevaonice metala u Rijeci 1870-ih

Tvornica Torpedo u Rijeci 1890-ih

Tvornica *Torpedo* u Rijeci 1970-ih

Tvornica *Torpedo* u Rijeci 1995.

dužih priprema krajem 2003. godine u *Pro torpedo*, udrugu za promicanje i očuvanje riječke industrijske baštine. Ta bi udruga trebala nastaviti radom na obnovi torpedne lansirne stanice, na obnovi muzeja torpeda te na očuvanju najvrednijega u riječkoj industrijskoj baštini općenito. Udruga je već na osnivačkoj skupštini okupila dvadesetak uglednih stručnjaka raznih profila koji žele sačuvati i revitalizirati riječku industrijsku baštinu, a danas ih već ima više od trideset. Na osnivačkoj skupštini izabran je Upravni odbor u sastavu: Julija Lozzi Barković, Bogdan Siminiti, Marko Franković tajnik/blagajnik, Daina Glavočić, dopredsjednica, i Miljenko Smokvina, predsjednik.

Tijekom 2002. godine na inicijativu Odbora (poslije *Pro torpedo*) započele su pripreme za organizaciju I. međunarodne konferencije u povodu 150. obljetnice tvornice torpeda u Rijeci i očuvanja riječke industrijske baštine, koja je održana 19. i 20. rujna 2003. u Rijeci. Uz Odbor (*Pro torpedo*), suorganizatori su bili Grad Rijeka i Sveučilište u Rijeci. Konferencija je okupila gotovo 150 zainteresiranih iz petnaest zemalja, održano je četrdeset referata, raspravljalo se, izmjenjivala su se iskustva, Rijeka je u tom trenutku bila u žarištu zanimanja svjetskih stručnjaka za industrijsku baštinu i povijest torpeda.

Na tragu interesa građana grada Rijeka za njegovu industrijsku baštinu, udruga *Pro torpedo* je u suradnji s Gradom Rijekom i *USAID-World Learningom* organizirala tri obilaska napuštenih riječkih industrijskih prostora. *Dani otvorenih vrata riječkog industrijskog naslijeđa*, kako se akcija zvala, obuhvatili su obilazak *Šećerane* i Tvornice duhana (vodstvo Daine Glavočić), obilazak Tvornice papira (vodstvo Julije Lozzi Barković) i obilazak tvornice *Torpedo* (vodstvo Miljenka

Smokvine). U ta tri obilaska više od 600 Riječana od najmlađe do najstarije dobi razgledalo je nekadašnje uspješne tvornice, sada napuštene, ali s velikim potencijalima za novu namjene. Tom su prigodom Riječani u posebno provedenoj anketi bili upitani što misle o riječkoj industrijskoj baštini i što bi željeli da se s njom dogodi u budućnosti.

Ovih nekoliko aktivnosti na očuvanju riječke industrijske baštine potaknulo je na više razina zanimanje za njezino izučavanje i prezentiranje javnosti. Posebno veseli što je grupa mladih riječkih gimnazijalaca za svoje maturalne radove odabrala teme iz industrijska baštine i branila ih na državnim natjecanjima znanja iz povijesti.

Dvadesetak studenata s Tehničkog sveučilišta u Beču izučavalo je 2004. godine tjedan dana riječku industrijsku baštinu – *Šećeranu*, Tvornicu papira i tvornicu *Torpedo*. Na kraju svoga boravka u Rijeci postavili su manju izložbu svojih radova, svojih urbanističkih i konzervatorskih razmišljanja i iznijeli prijedloge mogućih namjena tih prostora i objekata. U proljeće 2005. izložili su na bečkom fakultetu svoje završne radove koji će biti ponovno izloženi u Rijeci tijekom II. međunarodne konferencije o industrijskoj baštini. Među bečkim studentima stalno raste zanimanje za istraživanje riječke baštine i pisanje diplomskih i magistarskih radova o toj temi.

Budući da su Riječani zainteresirani za budućnosti lansirne rampe, Grad Rijeke započeo je projekt istraživanja njezina sadašnjeg stanja. Snimit će se njezine građevinske karakteristike, njezina statika u podvodnom i nadzemnom dijelu i na osnovi toga donijeti procjena može li se lansirna rampa sačuvati u sadašnjem i restauriranom obliku, ili će morati biti zamijenjena novom zgradom i konstrukcijom. Istraživački projekt bit će prikazan na izložbi postavljenoj tijekom II. konferencije o industrijskoj baštini.

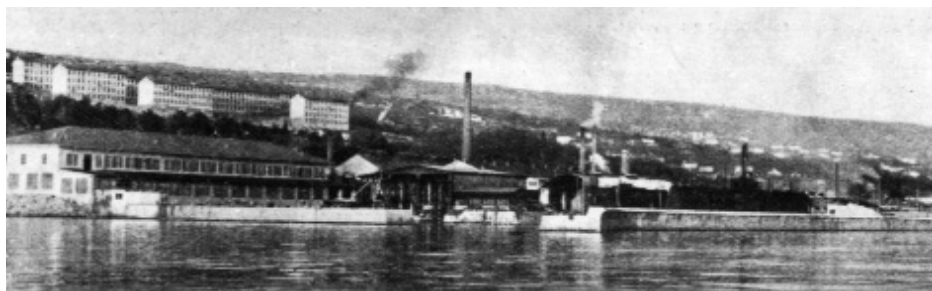
Udruga *Pro torpedo* organizira u suradnji s Gradom Rijekom II. međunarodnu konferenciju o industrijskoj baštini pod motom *Rijeka grad na vodi i moru* koja će se održati 14. i 15. listopada 2005. U njezinoj organizaciji sudjeluju Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Primorsko-goranska županija, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska gospodarska komora – Županijska komora Rijeka i Turistička zajednica grada Rijeke.

Planira se da se u dvogodišnjem ritmu održavanja konferencija sljedeća održi 2007. godine na temu *Rijeka kao povijesno prometno raskrižje Mediterana i Europe*.

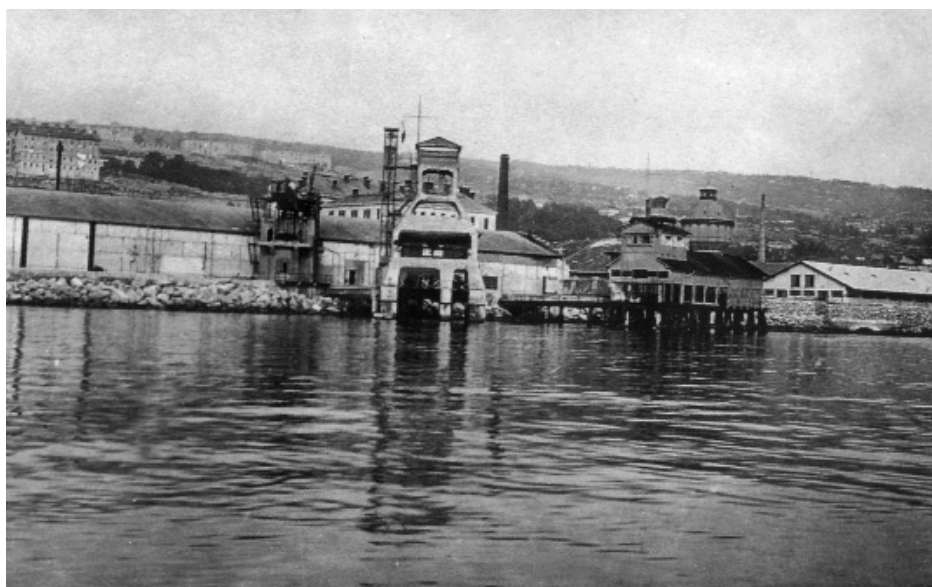
U budućnosti će se udruga *Pro torpedo* zauzimati da lansirna rampa dobije stalni registar spomenika kulture i uđe u registar spomenika kulture UNESCO-a. Da bi se lansirna rampa mogla obnoviti, obavit će se njezino snimanje i procjena mogućnosti obnove. Ako procjena bude pozitivna, izradit će se studija budućeg muzeja torpeda. Predložit će se da muzej torpeda bude međunarodna ustanova s ograncima u zemljama koje također čuvaju torpednu baštinu. Za obnovu lansirne rampe te njezino osmišljavanje kao buduće riječke turističke atrakcije i novog

Torpedo, 1890.

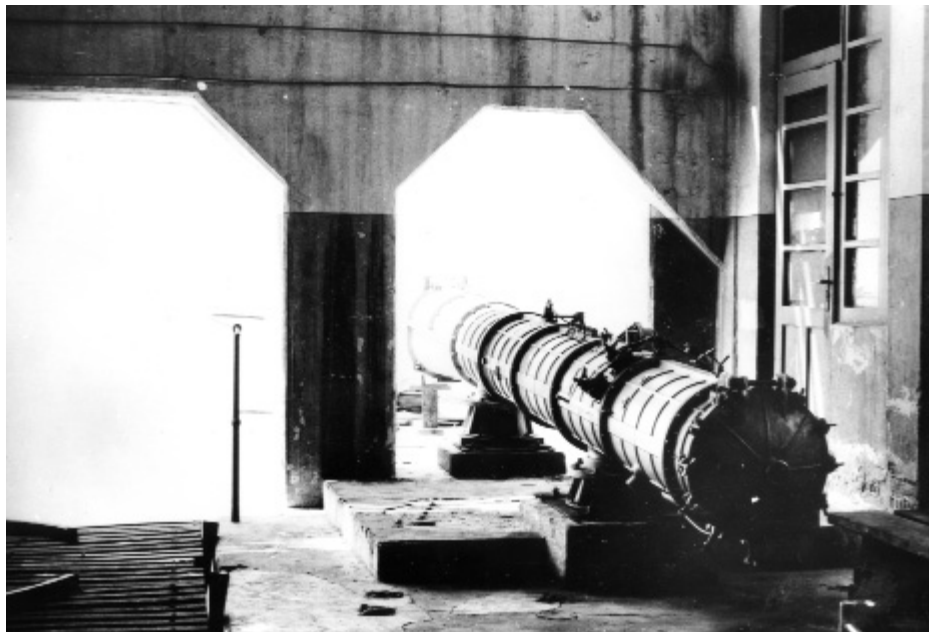
Torpedo, 1900.

Torpedo, 1930.

Lansirna stanica
za ispitivanje
torpeda, 1995.

Unutrašnjost lansirne stanice u tvornici *Torpedo* u Rijeci 1960-ih.

punkta okupljana Riječana, za projektiranje njezine obnove raspisat će se međunarodni natječaj, a za njenu obnovu i djelovanje nastojat će se osigurati međunarodno financiranje preko zaklada, zajedničkih međunarodnih projekata i sl.

Riječka industrijska baština u svojim brojnim segmentima, posebno u aspektu originalnoga riječkog izuma torpeda, zaslužuje da se vrednuje šire od lokalnih i hrvatskih okvira. Ona je dio svjetske kulturne baštine i tako je treba predstaviti svijetu te uz naše napore i njihovu pomoć najvrednije treba sačuvati, obnoviti i prenamijeniti za nas i buduće naraštaje.

Sažetak

AKTIVNOSTI NA OČUVANJU BAŠTINE RIJEČKOG TORPEDA OD 1993. DO 2003.

I PLANOVI ZA BUDUĆNOST

Miljenko Smokvina

U sto pedeset godina postojanja tvornice Torpedo u Rijeci, možda nikada kao danas, nije bilo toliko svijesti o njezinu povijesnom značenju za Rijeku i svijet. Najvjerojatiji uzrok tome je njezino gašenje i stečaj. Riječka tvornica torpeda doživjela je tijekom svojeg života brojne uspone i padove. U dosadašnjoj povijesti ovo nije prvi njezin stečaj, ali je dosad s manje ili više uspjeha, kao feniks, ponovno oživljavala i produžavala svoju industrijsku aktivnost, na svoju čast i ponos svoga grada. Svoje najslavnije dane riječka je tvornica torpeda imala dok su se tu kao glavni proizvod izrađivala torpeda. Kada je proizvodnja torpeda sredinom 1960-ih godina napuštena, tvornica je nekoliko puta tražila svoje mjesto na tržištu s različitim proizvodima. Na žalost, konačni je rezultat stečaj u završnoj fazi. Brojne tvornice torpeda širom svijeta doživjele su sličnu sudbinu pa se život riječke tvornice podudara s događanjima u nizu metaloprerađivačkih industrija u najrazvijenijim zemljama svijeta, posebno u zemljama u tranzicije nakon 1990-ih godina.

Artikulirano zanimanje za očuvanje industrijske baštine riječkog torpeda započelo je 1993. godine, kada je obilježena 140. obljetnica tvornice i postavljena prigodna izložba o povijesti tvornice i torpeda. Stečaj tvornice tada je već započeo, nada za oživljavanje proizvodnje još je postojala, ali i uz brojne napore te nekoliko gotovo uspješnih pokušaja, nije se moglo pokrenuti cjelokupni tvornički sustav i spriječiti sigurnu propast.

Takva je situacija probudila svijest o potrebi čuvanju onoga što je ostalo od njezine povijesne industrijske baštine. Lako se zaključilo da svakako treba sačuvati ostatke lansirne stanice pa je zbog toga osnovan Odbor za obnovu muzejske zbirke torpeda čija je namjera bila smjestiti muzej torpeda u obnovljenu lansirnu rampu. U sklopu riječke tvornice do 1960-ih godina postojao je Muzej torpeda pa je kao početak akcije izražena namjera vraćanja na prijašnje stanje, tj. njegova obnova. U namjeri da se očuva i zaštititi, Riječki je konzervatorski odjel torpednu lansirnu rampu registrirao (preventivno) kao spomenik kulture. Svijest o značenju riječke baštine narasla je i nakon niza izložaba o riječkoj arhitekturi Muzeja moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci. Da bi se očuvala arhivska grada tvornice torpeda, dio je grade premješten u prostore Državnog arhiva u Rijeci. Riječka gradska uprava te Ministarstvu kulture Republike Hrvatske podržavaju ideju o očuvanju baštine riječkog torpeda. Odbor za obnovu muzeja torpeda koji je bio stalni promotor ideje očuvanja baštine riječke industrije torpeda, upravo prerasta u udrugu Pro Torpedo koja bi trebala nastaviti s radom na obnovi torpedne lansirne stanice, obnovi muzeja torpeda te na očuvanju najvrednijega u riječkoj industrijskoj baštini općenito.

U budućnosti će se udruga Pro Torpedo zauzimati da lansirna rampa dobije stalni registar spomenika kulture i uđe u registar spomenika kulture UNESCO-a. Da bi se lansirna rampa mogla obnoviti, obavit će se njezino snimanje i procjena mogućnosti obnove. Ako procjena bude pozitivna, izradit će se studija budućeg muzeja torpeda. Predložit će se da muzej torpeda bude međunarodna institucija s ograncima u zemljama koje također čuvaju torpednu baštinu. Za obnovu lansirne rampe te njezino osmišljavanje kao buduće riječke turističke atrakcije i novog punkta okupljana Riječana, za projektiranje njezine obnove raspisat će se međunarodni natječaj, a za njezinu obnovu i djelovanje nastojat će se osigurati međunarodno financiranje preko zaklada, zajedničkih međunarodnih projekata i sl. Riječka industrijska baština u svojim brojnim segmentima, posebno u aspektu originalnoga riječkog izuma torpeda, zaslužuje da se vrednuje šire od lokalnih i hrvatskih okvira, ona je dio svjetske kulturne baštine i tako je treba predstaviti svijetu. Uz naše napore i njihovu pomoć najvrednije treba sačuvati, obnoviti i prenamijeniti za nas i buduće naraštaje.

*Abstract***ACTIVITIES ON PRESERVATION OF THE RIJEKA TORPEDO
IN THE PERIOD 1993-2003 AND PLANS FOR THE FUTURE***Miljenko Smokvina*

Over the one and a half century of existence of the Torpedo factory in Rijeka, its historic significance for Rijeka and the world may never have been as understood as they are today. The most likely cause for this is in its dissolution and the bankruptcy proceedings. In the course of its existence, the Rijeka torpedo factory had experienced numerous ups and downs. This is not its first bankruptcy, and to date it had resurrected as a phoenix to a greater or lesser degree, extending its industrial activity to its credit and that of its city. In its glory days, the Rijeka factory produced torpedoes the production of which was discontinued in the mid-1960s. On several occasions, the factory tried to find its market niche engaging in the production of various products. The end result, however, has been the bankruptcy which has been in its concluding stage.

Numerous torpedo factories worldwide saw the same fate, the life of the Rijeka factory only matching the developments in many metal processing industries in the most developed parts of the world. This was particularly the case with the countries in transition in the 1990s.

The interest in the preservation of the industrial heritage of the Rijeka torpedo was first articulated in 1993 when the 140th anniversary of the factory was marked with an exhibition on the history of the factory and the torpedo. The factory had already filed for bankruptcy but there was still hope that production could be resumed. In spite of several valid attempts, the collapse was imminent.

Such a situation arose the awareness of the need to preserve what was left of the historic industrial heritage. It was easy to conclude that the remains of the launching pad should be preserved and the Committee for the Renovation of the Torpedo Museum Collection was established for this purpose. The Committee's intention was to locate the torpedo museum in the facility of the renovated launching pad. In order to preserve it, the Rijeka Department of Protection registered the pad preventively as a monument of culture. The awareness of the significance of the Rijeka heritage grew following the series of exhibitions on the Rijeka architecture organized by the Museum of Modern and Contemporary Art in Rijeka. To preserve the archival material of the torpedo factory, the documents were moved to the National Archives in Rijeka. The Rijeka municipal authorities and the Ministry of Culture of the Republic of Croatia have supported the idea to preserve the heritage of the Rijeka torpedo. The Committee for the Renovation of the Torpedo Museum Collection which had promoted the idea of preserving the Rijeka industrial heritage grew into an NGO. The aim of PRO-TORPEDO is to continue working on the renovation of the torpedo launching pad, the reconstruction of the torpedo museum and the preservation of the most valuable aspects of the Rijeka industrial heritage.

In the future, PRO-TORPEDO will undertake for the launching pad to be registered with the permanent register of the monuments of culture as well as the UNESCO cultural monuments register. For the renovation of the launching pad to be possible, it will be surveyed and a feasibility study on the reconstruction of the pad prepared. If the reconstruction is feasible, a study will be prepared on the future torpedo museum. It will be proposed for the torpedo museum to be an international institution with branches in countries which have preserved the torpedo heritage. An international call will be launched to collect the proposals for the renovation of the launching pad, its turning into a tourist attraction and a new meeting point for the city residents, as well as draft reconstruction plan.